

1970 ROK LENINOWSKI

TEATR
DOLNOŚLĄSKI

Sezon XXV
1969/1970

W JELENIEJ GÓRZE

ARCHIWUM

MIKOŁAJ GOGOL

OŻENEK

297

*
PREMIERA, LUTY 1970 R. W CIEPLICACH ŚL. ZDRÓJ

101

PAŃSTWOWY **TEATR** DOLNOŚLĄSKI

w Jeleniej Górze

Dyrektor i Kier. Artystyczny – TADEUSZ KOZŁOWSKI

Zastępca Dyrektora – MARCIN TALARCZAK

Kier. Literacki – JÓZEF KELERA

MIKOŁAJ GOGOL

OŻENEK

Komedia w 2 aktach

Tłumaczenie JULIANA TUWIMA

Asystent reżysera

MARIAN MAKSYMOWICZ

Scenografia

STANISŁAW BĄKOWSKI

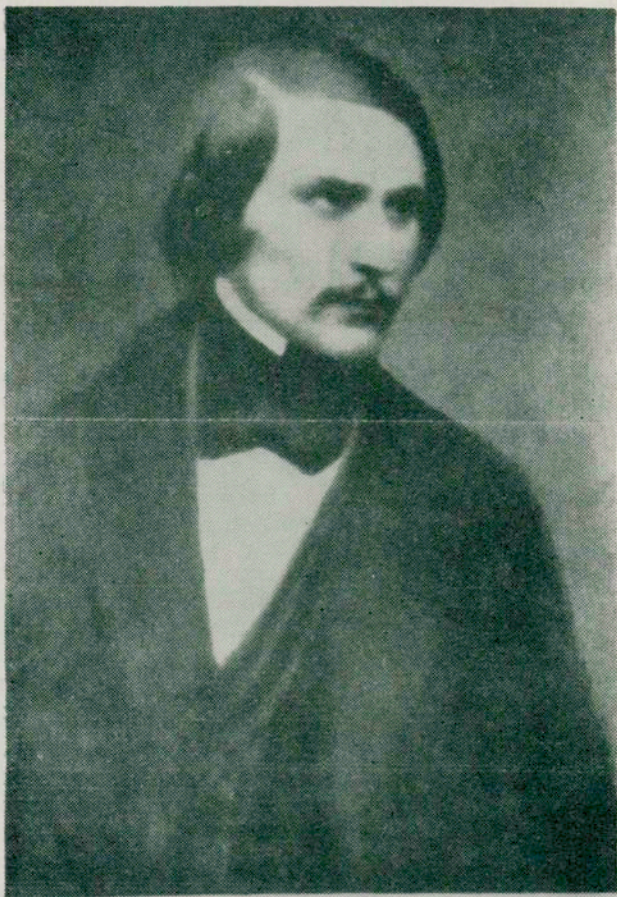
Reżyseria

TADEUSZ KOZŁOWSKI

★ PREMIERA, LUTY 1970 R. W CIEPLICACH ŚL. ZDRÓJ ★

MIKOŁAJ GOGOL

Jeden z największych pisarzy rosyjskich dziewiętnastego wieku, uważany za twórcę wielkiej nowożytnej prozy rosyjskiej, urodził się 31 marca 1809 roku we wsi Soroczyńce na Ukrainie, w rodzinie ziemiańskiej Gogol-Janowskich (ojciec pisarza pochodził z rodziny polskiej, zruszczonej już jednak od kilku pokoleń). Dzieciństwo spędził w majątku rodzinnym na Ukrainie, skąd wyniósł żywe i znakomicie poświadczone w jego wczesnej twórczości zamiłowanie do folkloru ukraińskiego i pejzażu stepowego. Po ojcu odziedziczył usposobienie melancholijne i nerwicowe („okresowa psychoza depresyjna” — tak określają biografowie i lekarze przypadłość Gogola, która w ostatnich latach jego życia miała się rozwinąć w niszczącą chorobę nerwową). Uczęszczał do szkół w Połtawie, a potem, w latach 1821-1828, do znakomicie postawionego na owe czasy Liceum Nauk Wyższych w Nieżynie. Już w latach szkolnych próbował pisać i zajmował się żywo szkolnym teatrem, wykazując ponoć niepośledni talent aktorski.

J. Riepin: Mikolaj Gogol. 1878. Olej.

J. Riepin: MIKOŁAJ GOGOL. (Olej, 1878).

Po ukończeniu liceum w Nieżynie i po śmierci ojca, która znacznie pogorszyła warunki materialne rodziny, Gogol osiadł w Petersburgu. Jego pierwszy petersburski okres to seria niepowodzeń: nie znalazły uznania młodzieńcze wierszowane próby Gogola i nie przyjęto go do teatru (na egzaminie zbyt prosto podawał tekst — bez cenionej wówczas emfazy i retoryki deklamacyjnej). Przez parę lat tułał się więc po lichych urzędniczych posadkach najniższej kategorii w stołecznych ministerstwach, co zresztą przyniosło mu także znakomity materiał obserwacyjny, wykorzystany potem w paru opowiadaniach.

Uwagę literatów petersburskich zwróciły jednak niebawem drukowane najpierw w czasopiśmie, potem wydane w dwóch tomach (1831 i 1832) „Wieczory na chutorze koło Dikańki” — opowiadania ukraińskie Gogola, pełne żywej wyobraźni, dowcipu i fantazji zaczerpniętej z folkloru. Było to zjawisko w ówczesnej prozie rosyjskiej tak niezwykle, że wkrótce młody Gogol zyskał sobie wielu możnych protektorów, przyjaciół i doradców. Znalazł się między nimi sam Puszkina, którego Gogol darzył uwielbieniem i uznawał za wyrocznię w sprawach rzemiosła pisarskiego, a który w autorze „Wieczorów” dostrzegł nieomylnie talent najwyższej miary.

Kolejne zbiory opowiadań Gogola („Mirgorod”, 1835; „Opowieści petersburskie”, 1835-36) mają charakter coraz wyraźniej i coraz ostrzej satyryczny; pisane niekiedy z perspektywy prostaczka i przez to tym bardziej zjadliwe, ironiczne. Jest w nich dowcip, który wywołuje jak najsmutniejsze refleksje. Na przykładzie Gogola sprawdza się jak gdyby

B. Lebediew: BIELIŃSKI U GOGOLA. (Olej, 1947).

potwierdzone w wielu innych przypadkach (także w literaturze polskiej) przekonanie, że najświetniejszymi i najgłębszymi humorystami bywają melancholicy z usposobienia.

Z namowy Fuszkina, który odstąpił młodszemu protegowanemu koledze swój własny pomysł komedii, pisze Gogol i po wielu perypetiach z cenzurą (odwoływano się do samego cara) wystawia w Teatrze Aleksandryjskim w Petersburgu w roku 1836 „Rewizora” — jeden z najświetniejszych utworów satyrycznych w dziejach całej światowej dramaturgii; zaliczany także, i nie bez uzasadnienia, do tych dzieł, z których wywodzi się tradycja współczesnej groteski. „Rewizor” wywołuje burzę. Cała reakcyjna krytyka pastwi się nad Gogolem nie szczędząc mu inwektyw, wśród których zarzut „antypatriotycznej” postawy autora i zarzut paszkwilu na świetlaną rzeczywistość Mikołajowskiej Rosji nie należą wcale do najsurowszych. W obronie Gogola występuje natomiast zdecydowanie postępowe i światła część opinii rosyjskiej, na czele ze znakomitym krytykiem, myślicielem i teoretykiem literatury Wissarionem Bielińskim.

Gogol wyjeżdża za granicę. Bawi w Niemczech, w Szwajcarii; w Paryżu poznaje m. in. Mickiewicza. Na dłużej zatrzymuje się w Rzymie. Obok kolejnych opowiadań (znakomity i słynny w literaturze światowej „Płaszcz”) pisze swoje koronne dzieło prozatorskie — „Martwe dusze” (także z inspiracji Puszkina). Jest to nie tylko szczytowe obok „Rewizora” osiągnięcie twórcze Gogola, ale także „śmiercionośny akt oskarżenia ustroju pańszczyźnianego” (Maria Dąbrowska); „książka, której sądzone było

STEFAN JARACZ jako Podkolesin w „Ożenku”.

OSOBY

Agafia Tichonowna — córka kupca, panna na wydaniu	— Lidia MAKSYMOWICZ
Arina Pantelejmonowna — ciotka	— Zuzanna ŁOZIŃSKA
Fiokła Iwanowna — swatka	— Danuta SZUMOWICZ
Podkolesin — urzędnik, radca dworu	— Marian MAKSYMOWICZ
Koczkariew — jego przyjaciel	— Kazimierz BŁASZCZYŃSKI
Jajecznicza — egzekutor	— Roman SIKORA
Anuczkin — eks oficer marynarki	— Zenon KACZANOWSKI
Duniaszka — posługaczka	— Zofia FRIEDRICH
Starikow — właściciel sklepu	— Karol CHORZEWSKI
Stiepan — służący Podkolesina	— Stefan MIEDZIŃSKI
Żewakin	— Stanisław ŁOPATOWSKI

Kontrola tekstu
Janina WRONOWSKA

Przedstawienie prowadzi
Stanisław TUBIELEWICZ

stać się kamieniem węgielnym rosyjskiej prozy realistycznej” (Natalia Modzelewska). „Martwe dusze” ukazują się w roku 1842 i wywołują reakcję dwustronną podobną do tej, jaka nastąpiła po „Rewizorze”, choć jeszcze ostrzejsza.

Tym razem jednak, z okazji kolejnego dzieła Gogola, manifestują się nie tylko sprzeczne orientacje ideowe opinii rosyjskiej, ale także bardzo głębokie sprzeczności osobiste samego twórcy. Gogol, mianowicie, nie uważa się wcale za burzyciela starego porządku rzeczy; ma w gruncie rzeczy wiele złudzeń co do żywotności i szczególnych walorów „patriarchalnego” rzekomo systemu starej Rosji i jego trwałych pierwiastków. Zdaje więc sobie sprawę, że jego talent satyryczny poprowadził go dalej, niż zamierzał. Wyrzeka się publicznie swoich utworów i dotychczasowych literackich sprzymierzeńców, próbuje pisać drugi tom „Martwych dusz”, który — w zamysle — ukazując „pozytywne strony” rzeczywistości rosyjskiej i godnych uznania bohaterów, byłby przeciwwagą tomu pierwszego. Te próby okazują się jednak klęską artystyczną pisarza: drugi tom „Martwych dusz” Gogol trzykrotnie, doprowadza do końca i trzykrotnie pali rękopis.

Coraz częściej też i coraz głębiej pogrąża się w nerwowych stanach depresyjnych, skojarzonych teraz z mistycyzmem religijnym; pości i umartwia się miesiącami. Umiera w Moskwie 5 marca 1852 roku „podczas ataku okresowej hipochondrii, na skutek ogólnego wycieńczenia”.

Cała więc twórcza praca pisarska Gogola zamyka się właściwie na przestrzeni lat dwunastu: 1831-1842. Następne dziesięciolecie to już tylko smutny schy-

KAZIMIERZ KAMIŃSKI w roli Chlestakowa
w „Rewizorze”.

łek człowieka i pisarza — aż po tragiczne zakończenie. Dzieło Gogola, którego się wyrzekł, wywarło jednak ogromny wpływ na rozwój prozy rosyjskiej w dziewiętnastym stuleciu, i to jeszcze za jego życia: całe dwudziestolecie 1840-1860 nazywają historycy „okresem gogolewskim” w dziejach rosyjskiej literatury. W tym „okresie gogolowskim” mieści się twórczość tak wybitnych pisarzy jak Turgieniew, Gonczarow, Leskow, Sałtykow-Szczodrin, a nadto wywodzą się z niego bezpośrednio młody Dostojewski i młody Tołstoj. Dostojewski charakteryzując glebę, z której wyrosło całe pokolenie jego literackich rówieśników, wypowiedział słowa często cytowane: „Wszyscy wywodzimy się z „Szynela” (inaczej: „Płaszcz”).

„Ożenek”, obok „Rewizora” jedno z dwóch tylko ukończonych dzieł dramatycznych Gogola, należy do jego utworów najpogodniejszych i bez mała zabawowych: do tych więc, w których dowcip obserwatora i karykaturzysty stanowi sam dla siebie wartość dostateczną, nie atakując tym razem celów bardziej zasadniczych. Znamienna jest też chyba historia tej komedii: „Ożenek” szkicował Gogol i pisał jakby na boku, wśród wielu innych zatrudnień. Pierwszy szkic „Ożenku” powstał chyba, jak sądzą biografowie, już w roku 1833, a więc jeszcze przed „Rewizorem”. gotowa natomiast komedia w ostatecznej redakcji ukazała się drukiem dopiero w roku 1842.

W Polsce obie komedie Gogola grywano już w połowie ubiegłego stulecia („Rewizora” najpierw w Galicji — po raz pierwszy w Krakowie w roku 1850). Od tego czasu rolę Horodniczego i Chlestakowa

"Ożenek" w Teatrze Dramatycznym w Warszawie (1961). Od lewej:
Stanisław Jaworski (Zewakin), Feliks Chmurkowski (Jajecznicza), Jan Swiderski
(Anuczkin), Aleksander Dzwonkowski (Podkolesin) i Jarosław Skulski (Starikow).

w „Rewizorze”, Podkolesina i innych w „Ożenku”, bywały w każdym pokoleniu udziałem i często triumfem najwybitniejszych polskich aktorów. Słynny był duet Kazimierza Kamińskiego (Chlestakow) z Mieczysławem Frenklem (Horodniczy). Tuż przed wojną (1937) w roli Podkolesina w „Ożenku” wielką i pamiętną kreację stworzył Stefan Jaracz. Po wojnie jako najwybitniejszy odtwórca roli Horodniczego w kilku wariantach scenicznych (najpierw we Wrocławiu, potem w Warszawie) zasłynął Jan Kurnakowicz. Ostatnie w Polsce godne uwagi i pamięci przedstawienie „Ożenku” miało miejsce w Teatrze Dramatycznym w Warszawie w roku 1961, w znakomitej aktorskiej obsadzie, z Aleksandrem Dzwonkowskim (Podkolesin), Janem Świderskim (Anuczkin), Feliksem Chmurkowskim (Jajecznicza) i Wandą Łuczyką (Fiołka Iwanowna).

W ramach obchodów

ROKU LENINOWSKIEGO

Teatr Dolnośląski wystawia w sezonie 1969/1970

następujące pozycje:

Mar Bajdżijew „POJEDYNEK”

reż. Jowita Pieńkiewicz, scen. Marcin Wenzel

Mikołaj Gogol „OŻENEK”

reż. Tadeusz Kozłowski, scen. Stanisław Bąkowski

Eugeniusz Szwarec „DWA KLONY”

reż. Zuzanna Łozińska, scen. Ewa Nahlik

*

Poza tym

w repertuarze Teatru Dolnośląskiego:

Wojciech Bogusławski

KRAKOWIACY I GÓRALE”

reż. Tadeusz Kozłowski, scen. Stanisław Bąkowski

Aleksander Fredro „ŚLUBY PANIENSKIE”

reż. Małgorzata Dziewulska, scen. Ewa Nahlik

Carlo Goldoni „SŁUGA DWÓCH PANÓW”

reż. Giovanni Pampiglione, scen. Andrzej Cybulski

Kierownik techniczny
MIECZYŚLAW KULCZYK

Kierownik sceny
TADEUSZ TEKIELA

Brygadier sceny
JAKUB TEKIELA

Rekwizytor
RYSZARD WOJNAROWSKI
TADEUSZ HALPERN

Światło
WALERIAN STOLARCZYK
BALDIS DIMOS

Kierownicy pracowni:

krawieckiej
JANINA NICEK

stolarskiej
WACŁAW SMERECZYŃSKI

perukarskiej
JÓZEFA GRABOWSKA

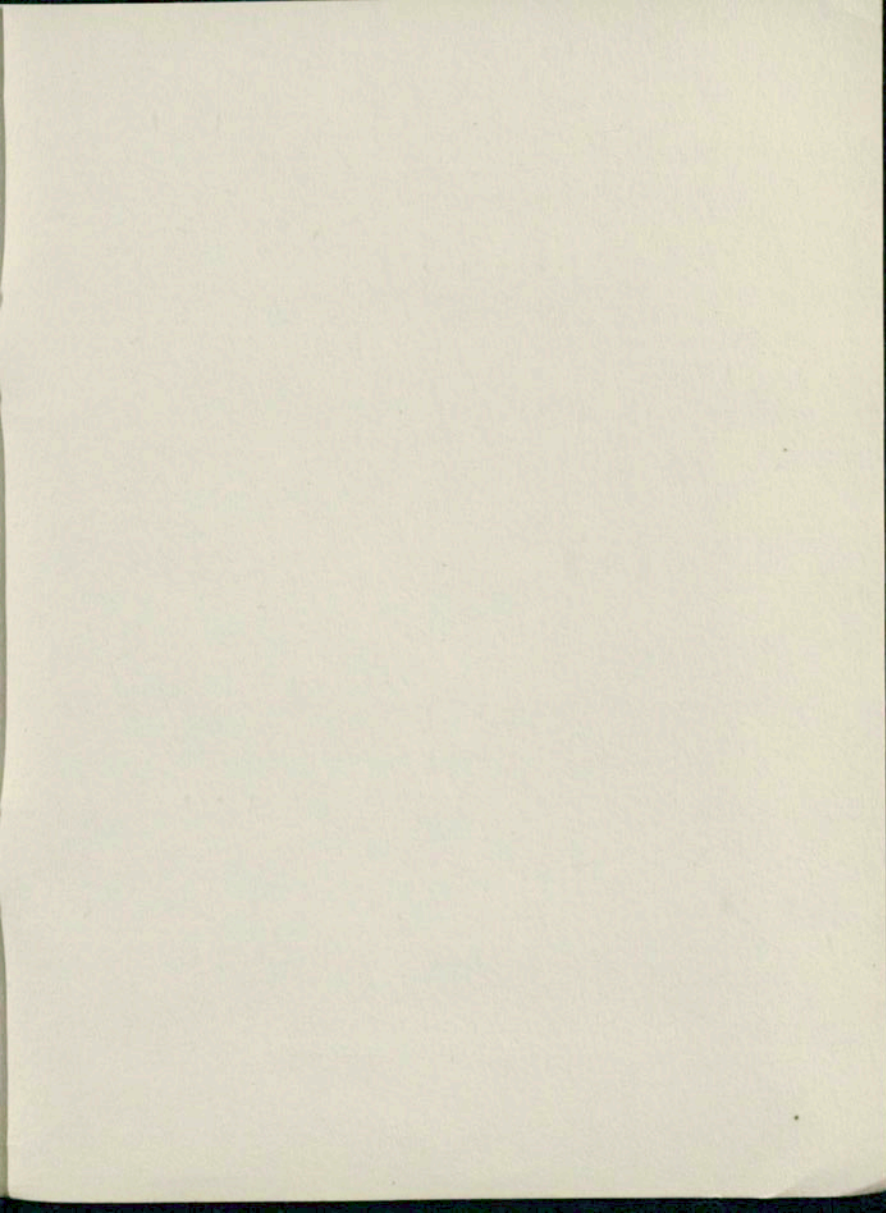
szewskiej
ALEKSANDER DRAL

malarskiej
HELIODOR JANKOWSKI

tapicerskiej
WIKTOR GODYŃ

modelarskiej
GRZEGORZ RACKIEWICZ

elektrotechnicznej
BENEDYKT ZIENTALAK

Cena 2,50 zł

Jel. Zi. Graf. 170/70. 2000 A6. C-16/56/70